

KARL OVE KNAUSGÅRD

VADER

MIJN STRIJD I

Vertaald uit het Noors door Marianne Molenaar

DE GEUS

Negende druk, 2013

De vertaalster ontving voor deze vertaling een werkbeurs van het
Nederlands Letterenfonds

Oorspronkelijke titel *Min kamp. Forste bok*, verschenen bij Forlaget Oktober

Oorspronkelijke tekst © Forlaget Oktober A/S, Oslo 2010

Nederlandse vertaling © Marianne Molenaar en De Geus bv, Breda 2011

Omslagontwerp Studio Ron van Roon

Omslagillustratie © Christina Ottosson

ISBN 978 90 445 2452 9

NUR 302

Niets uit deze uitgave mag verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door
middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke
toestemming van De Geus bv, Postbus 1878, 4801 BW Breda, Nederland.

Telefoon: 076 522 8151. Internet: www.degeus.nl.

Wilt u het gratis magazine *Geuzennieuws* met informatie over onze nieuwe
uitgaven ontvangen, ga dan naar www.degeus.nl en meld u aan.

DEEL I

VOOR HET HART IS HET LEVEN SIMPEL: het slaat zolang het kan. Dan stopt het. Vroeg of laat, zomaar op een dag, houdt die pompende beweging vanzelf op en stroomt het bloed naar het laagste punt van het lichaam, waar het zich in een kleine poel verzamelt, aan de buitenkant zichtbaar als een donkere, ietwat zachte plek op de steeds witter wordende huid terwijl de temperatuur daalt, de ledematen verstijven en de darmen zich legen. Deze veranderingen gedurende de eerste uren vinden zo langzaam plaats en voltrekken zich met zo'n onverbiddelijkheid dat ze bijna iets ritueels hebben, alsof het leven volgens bepaalde regels capituleert, een soort gentlemen's agreement waar ook de representanten van het dode zich naar richten, aangezien ze altijd wachten tot het leven zich heeft teruggetrokken voor ze de invasie van het nieuwe landschap inzetten. Maar die is dan ook onherroepelijk. De enorme zwermen bacteriën die zich in het innerlijk van het lichaam verbreiden, kunnen door niets worden tegengehouden. Hadden ze het een paar uur eerder nog geprobeerd, dan zouden ze onmiddellijk op weerstand zijn gestuit, maar nu is alles stil om hen heen en dringen ze steeds dieper door in al dat vochtige en donkere. Ze bereiken de kanalen van Havers, de crypten van Lieberkühn, de eilandjes van Langerhans. Ze bereiken het kapsel van Bowman, de columna van Clarke, de zwarte substantie in het mesencefalon. En ze bereiken het hart. Het is nog steeds intact, maar verstoken van de beweging waar de hele constructie op is afgestemd, heeft het iets wonderlijk uitgestorvens, net een bouwplaats die in alle haast door de bouwvakkers is verlaten: de onbeweeglijke voertuigen die geel oplichten tegen het donkere bos, de barakken die er leeg bij liggen, de wagentjes van de kabelbaan die volgeladen op een rij langs de bergwand hangen.

Op hetzelfde moment dat het leven het lichaam verlaat, behoort dat lichaam tot het dode. Tot de lampen, de koffers, de kleden, de deurklinken, de ramen. Tot de akkers, de moerassen, de beken, de bergen, de

wolken, de hemel. Niets van dat alles is ons vreemd. We zijn voortdurend omgeven door de voorwerpen en verschijnselen uit de wereld van het dode. Toch roepen weinig dingen een groter onbehagen bij ons op dan er een mens in gevangen te zien, in elk geval te oordelen naar de moeite die we ervoor doen om dode lichamen uit het zicht te houden. In grote ziekenhuizen worden ze niet alleen in speciale, ontoegankelijke ruimtes weggestopt, maar zijn zelfs de toegangswegen erheen verborgen met speciale liften en speciale keldergangen en ook al zou je daar per ongeluk terechtkomen, de dode lichamen die langs worden gereden, zijn altijd bedekt. Als ze het ziekenhuis uit worden gebracht, gebeurt dat via een speciale uitgang, in auto's met geblindeerde raampjes; bij de kerk is een speciale ruimte voor ze zonder ramen; tijdens de afscheidsplechtigheid liggen ze in gesloten kisten waarin ze in de aarde worden neergelaten of in de oven worden verbrand. Welk nut deze handelwijze dient, is moeilijk te zeggen. De dode lichamen zouden bij wijze van spreken probleemloos onbedekt door de gangen van het ziekenhuis kunnen worden gereden en in een gewone taxi worden weggebracht zonder dat dat enig risico voor wie dan ook zou inhouden. De oude man die tijdens een bioscoopbezoek sterft, kan net zo goed op zijn stoel blijven zitten tot de film is afgelopen of zelfs nog gedurende de volgende voorstelling. De leraar die op het schoolplein een beroerte krijgt, hoeft niet per se onmiddellijk te worden weggebracht, het heeft absoluut geen nadelige gevolgen als hij daar blijft liggen tot de conciërge tijd heeft zich om hem te bekommeren, al zou dat pas ergens laat in de middag of 's avonds gebeuren. Wat maakt het uit als er een vogel op hem neerstrijkt en in hem begint te pikken? Is wat hem in het graf te wachten staat minder erg alleen omdat we het niet zien? Zolang de doden niet in de weg liggen, is er geen enkele reden tot haast, nog een keer doodgaan kunnen ze niet. In dat opzicht zouden vooral de winterse vorstperiodes gunstig zijn. Daklozen die doodvriezen op banken en in portieken, zelfmoordenaars die van hoge gebouwen en bruggen springen, oudere vrouwen die omvallen in het trappenhuis, verkeersslachtoffers die vastzitten in hun wrak, die knul die halfbezopen in het water valt na een avondje stappen, het kleine meisje dat onder het wiel van een bus terechtkomt: waarom die haast hen weg te halen? Uit

fatsoen? Wat is er fatsoenlijker dan dat de vader en de moeder van het meisje haar daar een uur of twee later nog kunnen zien, op de plaats des onheils in de sneeuw liggend met verbrijzeld hoofd maar ongehavend lichaam, met haar dat vol bloed zit maar een nog schoon gewatteerd jack? Voor het oog van de wereld, zonder geheimen, zou ze daar liggen. Maar zelfs dat ene uur in de sneeuw is ondenkbaar. Een stad die zijn doden niet verbergt, maar ze open en bloot in straten en stegen, in parken en op parkeerplaatsen laat liggen, is geen stad maar een hel. Dat die hel onze levensomstandigheden op een veel realistischer en in wezen eerlijker wijze weerspiegelt, speelt geen rol. We weten dat het zo is, maar we willen het niet zien. Vandaar die collectieve verdringingsact waarvan het wegsluiten van onze doden een uiting is.

Wat er precies wordt verdrongen, valt niet zo gemakkelijk te zeggen. De dood op zich kan het niet zijn, daarvoor is hij elders in de samenleving te zeer aanwezig. Hoeveel doden er per dag in de krant worden genoemd of tijdens het nieuws worden getoond, varieert enigszins afhankelijk van de omstandigheden, maar waarschijnlijk is het aantal van jaar tot jaar min of meer constant en aangezien de sterfgevallen over zo veel kanalen worden verspreid, is het zo goed als onmogelijk je er volledig aan te onttrekken. Alleen, dié dood heeft niets bedreigends. Integendeel, die zien we graag, we zijn zelfs bereid ervoor te betalen. Betrekken we bovendien de enorme hoeveelheid dood erbij die de fictie produceert, wordt het principe de doden verborgen te houden nog moeilijker te begrijpen. Als de dood als fenomeen ons geen angst aanjaagt, waarom dan dat onbehagen ten opzichte van dode lichamen? Dat moet betekenen dat er twee verschillende soorten dood bestaan of dat er sprake is van een tegenstelling tussen onze voorstelling van de dood en de dood zoals hij zich uiteindelijk manifesteert, wat in feite op hetzelfde neerkomt: waar het in dit opzicht om gaat is dat onze voorstelling van de dood zo stevig in ons bewustzijn is verankerd dat we niet alleen geschokt zijn als we zien dat de werkelijkheid daarvan afwijkt, maar dat we dat ook uit alle macht proberen te verbergen. Niet als gevolg van een bewuste overweging – zoals intussen het geval is met onze tradities, bijvoorbeeld de begrafenis, waarvan inhoud en betekenis tegenwoordig onderwerp van verhandeling

zijn zodat ze uit de sfeer van het irrationele naar die van het rationele zijn verschoven, van het collectieve naar het individuele – nee, de manier waarop wij de doden wegstoppen heeft nooit ter discussie gestaan, is altijd iets geweest wat we gewoon hebben gedaan vanuit een noodzaak die niemand kan verklaren, maar die iedereen kent: sterft je vader op een winderige herfst dag buiten op het grasveld, dan breng je hem zo snel als je kunt naar binnen en kun je dat niet, dan bedek je hem op zijn minst met een plaid. Maar dat is niet onze enige impuls ten opzichte van de doden. Net zo opvallend als het verbergen van alle lijken, is het feit dat ze altijd zo snel mogelijk naar beneden worden gebracht. Het is zo goed als ondenkbaar dat een ziekenhuis zijn doden naar boven brengt en de sectieruimtes en koelcellen op de bovenste etage van het gebouw plant. De doden bewaar je zo dicht mogelijk bij de grond. Datzelfde principe is overgedragen op de instellingen die zich met hen bezighouden: een verzekeringsmaatschappij kan haar kantoren zonder probleem op de achtste verdieping hebben, maar dat geldt niet voor een uitvaartonderneming. Alle uitvaartondernemingen hebben hun kantoren zo dicht mogelijk bij de begane grond. Wat daar de reden van is, is niet zo gemakkelijk te zeggen. Je zou bijna geloven dat het teruggaat op een oud gebruik dat oorspronkelijk een praktisch doel diende – bijvoorbeeld omdat de kelder koel was en dus het best geschikt om lijken in te bewaren – en dat dat principe tot in onze tijd met zijn koelkasten en vrieskamers bewaard is gebleven, als het idee de doden naar boven in een gebouw te brengen in wezen niet iets tegennatuurlijks had gehad, alsof hoogte en dood elkaar wederzijds uitsluiten. Alsof we een soort chthonisch instinct bezitten, diep van binnen, waardoor we onze doden terug in de aarde moeten brengen waaruit we zijn ontstaan.

Het lijkt dus alsof de dood via twee verschillende systemen wordt gedistribueerd. Het ene is verbonden met geheimhouding en stoffelijkheid, met aarde en duisternis, het andere met openheid en luchtigheid, met ether en licht. In een stad ergens in het Midden-Oosten worden een vader en zijn kind gedood als de vader probeert het kind uit de vuurlinie te trekken, het beeld van hen beiden, in een dichte omhelzing terwijl de

kogels in hun vlees slaan en hun lichamen als het ware aan het trillen brengen, wordt opgevangen door een camera, naar een van de duizenden satellieten gestuurd die in een baan om de aarde draaien, en naar tv-toestellen over de hele wereld gezonden van waaruit het ons bewustzijn binnenglijdt als een van de vele beelden van doden en stervenden. Deze beelden bezitten geen gewicht, geen omvang, geen tijd en geen plaats en staan ook niet in verbinding tot de lichamen waar ze ooit hun oorsprong aan ontleenden. Ze zijn nergens en overal. De meeste ervan glijden slechts door ons heen en verdwijnen, enkele blijven om verschillende redenen hangen en leiden hun leven in het duister van onze hersenen. Een vrouw rijdt een ravijn in en terwijl ze valt wordt de slagader in haar dijbeen doorgesneden, langs de wit besneeuwde helling hangt het bloed achter haar als een rode staart, ze is al dood voordat het lichaam neerkomt. Een vliegtuig stijgt op, terwijl het steeds hoger klimt slaan de vlammen uit de vleugels, de hemel boven de huizen in de buitenwijk is blauw, in dat blauw explodeert het vliegtuig in een bal van vuur. Op een avond zinkt er een vissersboot voor de kust van Noord-Noorwegen, de zevenkoppige bemanning verdrinkt, de volgende ochtend wordt het gebeuren in alle kranten beschreven, want in zekere zin is het een mysterie: het was windstil en de boot had geen enkel noodsignaal afgegeven, hij verdween gewoon, iets wat de tv-redacties die avond benadrukken door met een helikopter over de plaats des onheils te vliegen en beelden te tonen van de lege zee. Het is bewolkt, de grijsgroene golven deinen rustig en loom, als het ware met een heel ander temperament dan de korte, witschuimende toppen die hier en daar doorbreken. Ik zit er in mijn eentje naar te kijken, ergens in de lente neem ik aan, want mijn vader is buiten in de tuin bezig. Ik staar naar het wateroppervlak zonder te horen wat de reporter zegt, en plotseling duikt de omtrek van een gezicht op. Ik weet niet hoelang het duurt, een paar tellen misschien, maar lang genoeg om een enorme indruk op me te maken. Zodra het gezicht verdwijnt, sta ik op en ga op zoek naar iemand om het aan te vertellen. Mijn moeder heeft avonddienst, mijn broer heeft een wedstrijd en de andere kinderen in de wijk willen nooit naar me luisteren, dus dan moet het papa maar worden, denk ik en ik haast me de trap af, stap in mijn schoenen, steek

mijn armen in de mouwen van mijn jack, doe de deur open en hol om het huis heen. We mogen in de tuin niet hardlopen, dus vlak voordat hij me kan zien, ga ik weer normaal lopen. Hij is achter het huis in een kuil die de groentetuin moet worden, slaat met een moker op een rotsblok in. Hoewel de kuil maar een paar meter diep is, hangt er door de zwarte, blootgeschepte aarde waar hij in staat en door de lijsterbes die vlak bij het hek achter hem groeit al een dichtere duisternis. Als hij zich opricht en omdraait, is zijn gezicht bijna helemaal in het donker gehuld.

Toch heb ik meer dan voldoende informatie om te weten wat ik aan hem heb. Dat komt niet door de uitdrukking op zijn gezicht, maar door zijn lichaamshouding en het is niet iets wat je met je gedachten opvangt, maar met je intuïtie.

Hij legt de moker weg, trekt zijn handschoenen uit.

‘En?’ vraagt hij.

‘Ik zag net op tv een gezicht in zee’, zeg ik en ik blijf boven hem op het gazon staan. De buurman heeft eerder die middag een dennenboom geveld en de lucht is zwaar van de hars uit de houtblokken die aan de andere kant van het stenen muurtje liggen.

‘Een duiker?’ vraagt papa. Hij weet dat ik geïnteresseerd ben in duikers en kan zich waarschijnlijk niet voorstellen dat ik verder nog iets interessant genoeg vind om hem dat helemaal buiten te komen vertellen.

Ik schud mijn hoofd: ‘Het was geen mens. Het was een soort portret in zee.’

‘Een soort portret, zeg je?’ vraagt hij terwijl hij zijn sigaretten uit het borstzakje van zijn overhemd haalt.

Ik knik en draai me om om terug te gaan.

‘Wacht even’, zegt hij.

Hij strijkt een lucifer af en buigt zijn hoofd even naar voren om zijn sigaret op te steken. Het vlammetje graaft een klein gat vol licht in de grijze schemering.

‘Zo’, zegt hij.

Na een stevige trek zet hij zijn ene voet op het rotsblok en staart naar het bos aan de andere kant van de weg. Of misschien kijkt hij wel naar de lucht boven de bomen.

‘Was het een portret van Jezus?’ vraagt hij en hij kijkt naar me op. Als zijn stem niet zo vriendelijk had geklonken en hij niet zo’n lange pauze had ingelast voor hij het vroeg, zou ik hebben gedacht dat hij me voor de gek hield. Hij vindt het een beetje pijnlijk dat ik gelovig ben, alles wat hij van me verlangt is dat ik me niet van de andere kinderen onderscheid, en van alle kinderen, van wie het in onze nieuwbouwwijk krioelt, noemt alleen zijn jongste zoon zichzelf christen.

Maar deze vraag meent hij echt.

Ik voel een sprankje vreugde omdat hij werkelijk is geïnteresseerd, maar ben tegelijkertijd een beetje gekwetst omdat hij me zo onderschat.

Ik schud mijn hoofd.

‘Het was Jezus niet’, zeg ik.

‘Dat is haast een opluchting’, zegt papa glimlachend. Een stuk verderop langs de helling klinkt het zwakke gezoem van fietsbanden op asfalt. Het geluid wordt snel luider en het is zo stil in de wijk dat je de zachte, zingende toon die in het gezoem doorklinkt, helder en duidelijk hoort als de fiets vlak daarna op de weg achter ons langsrijdt.

Papa neemt nog een trek van zijn sigaret en gooit hem half opgerookt over het hek, hoest een paar keer, trekt zijn handschoenen aan en pakt de moker weer op.

‘Denk er maar niet meer aan’, zegt hij en hij kijkt naar me op.

Ik was acht jaar oud die avond, mijn vader tweeëndertig. Hoewel ik nog steeds niet kan zeggen dat ik hem begrijp of weet wat voor mens hij was, maakt het feit dat ik intussen zeven jaar ouder ben dan hij toen een paar dingen gemakkelijker te begrijpen. Bijvoorbeeld hoe groot het verschil tussen onze dagen was. Terwijl de mijne vol betekenis waren, elke stap een nieuwe mogelijkheid bood en elke mogelijkheid me volledig opslokte op een manier die nu bijna onbegrijpelijk is, was de betekenis van de zijne geen bundeling van op zichzelf staande gebeurtenissen, maar werd ze uitgesmeerd over zulke grote arealen dat die alleen in abstracte begrippen konden worden gevat. ‘Familie’ was er een van, ‘carrière’ een ander. In de loop van zijn dagen kunnen er slechts weinig of geen onvoorziene mogelijkheden zijn opgedoken, hij moet altijd in grote lijnen hebben geweten

wat ze zouden brengen en hoe hij zich moest opstellen. Hij was twaalf jaar getrouwd, daarvan had hij er acht als leraar aan een middenschool gewerkt, hij had twee kinderen, een eigen huis en een auto. Hij was in de gemeenteraad gekozen en zat als vertegenwoordiger van de gematigd progressieve partij Venstre in het gemeentebestuur. 's Winters verzamelde hij postzegels – en niet zonder succes, hij werd in korte tijd een befaamd filatelist in ons deel van het land – 's zomers slokte de tuin op wat hij aan vrije tijd had. Ik heb geen idee wat hij die lenteavond dacht, ook niet wat voor beeld hij van zichzelf had toen hij zich in het halfdonker oprichtte met de moker in zijn handen, maar dat hij het gevoel had de wereld om zich heen redelijk goed te begrijpen, daar ben ik van overtuigd. Hij kende alle burens in de wijk en wist wat hun sociale positie was ten opzichte van de zijne, en waarschijnlijk wist hij bovendien het een en ander over hen wat ze zelf het liefst verborgen hielden, enerzijds omdat hij hun kinderen onderwees, anderzijds omdat hij oog had voor de zwaktes van anderen. Als representant van de nieuwe, goed opgeleide middenstand was hij op de hoogte van de grote wereld, die hem dagelijks in kranten en op radio en tv werd gepresenteerd. Hij wist het een en ander van botanie en zoölogie aangezien hij daar in zijn jeugd in geïnteresseerd was, en ook al was hij nu niet direct een deskundige op het gebied van de andere exacte vakken, dankzij zijn gymnasiale opleiding was hij in elk geval vertrouwd met hun basisprincipes. Van geschiedenis wist hij meer, dat had hij aan de universiteit gestudeerd, evenals Noors en Engels. Met andere woorden, hij was nergens een expert in behalve in de pedagogiek misschien, maar hij wist overal iets van af. In dat opzicht was hij een typische leraar in een tijd waarin lesgeven aan de middenschool nog enige status had, welteverstaan. De buurman aan de andere kant van het stenen muurtje, Prestbakmo, gaf les aan dezelfde school, net als de buurman die een stukje hoger tegen de beboste helling achter ons huis woonde, Olsen, terwijl een van de burens die aan de andere kant van de ringweg woonden, Knudsen, bij de onderwijsinspectie was. Dus toen mijn vader de moker boven zijn hoofd hief en op het rotsblok liet vallen die avond in het voorjaar in het midden van de jaren zeventig, deed hij dat in een wereld die hij kende en waar hij vertrouwd mee was. Pas toen ik op dezelfde leeftijd was als hij die avond,

begreep ik dat daar ook een prijs voor moest worden betaald. Naarmate het overzicht over de wereld groter wordt, wordt niet alleen de pijn die hij veroorzaakt minder, maar ook de zin ervan. De wereld begrijpen is hem op zekere afstand krijgen. Wat te klein is om met het blote oog te zien, zoals moleculen en atomen, vergroten we, wat te groot is, zoals wolkenformaties, rivierdelta's, sterrenbeelden, verkleinen we. En als we het binnen de reikwijdte van onze zintuigen hebben gebracht, fixeren we het. Dat gefixeerde noemen we kennis. Onze hele jeugd streven we ernaar de juiste afstand tot de dingen en fenomenen te krijgen. We lezen, we leren, we ervaren, we corrigeren. Dan, op zekere dag, bereiken we het punt waarop alle noodzakelijke afstand is gedefinieerd, alle noodzakelijke systemen zijn geëtablereerd. Dat is het moment waarop de tijd sneller begint te gaan: hij stuit niet langer op hindernissen, alles ligt vast, hij spoelt door onze levens, de dagen verdwijnen in wilde vaart, voor we er erg in hebben zijn we veertig, vijftig, zestig ... Zin eist overvloed, overvloed eist tijd, tijd eist hindernissen. Kennis is afstand, kennis is stilstand en de vijand van zin. Met andere woorden, het beeld dat ik van mijn vader op die avond in 1976 heb is dubbel: aan de ene kant zie ik hem zoals ik hem die keer zag met de ogen van een achtjarige, onvoorspelbaar en angstaanjagend, aan de andere kant zie ik hem als een leeftijdgenoot met een leven waar de tijd doorheen spoelt terwijl hij steeds grotere flarden zin meesleurt.

Het geluid van de moker op de rots weergalmde door het nieuwbouwgebied. Er kwam een auto de flauwe helling vanaf de hoofdweg op rijden, hij passeerde met ontstoken lichten. De deur bij de burens ging open. Prestbakmo bleef op de stoep staan en trok zijn werkhandschoenen aan terwijl hij de heldere avondlucht opsnoof, waarna hij de kruiwagen pakte en met het ding voor zich uit over het gazon liep. Het rook naar kruid van de rots waar papa op sloeg, naar dennengeur van de houtblokken achter het muurtje, naar pasgegraven aarde en bos en in de zwakke bries vanuit het noorden hing vaag het aroma van zout. Ik dacht aan het gezicht dat ik in zee had gezien. Hoewel het nog maar een paar minuten geleden was sinds ik er de laatste keer aan had gedacht, was het al veranderd. Nu was het papa's gezicht.

Onder me in de kuil hield hij de moker stil: 'Sta je daar nog steeds, joh?'

Ik knikte.

'Maak dat je binnenkomt.'

Ik liep weg.

'Zeg?' zei hij.

Ik bleef staan, draaide vragend mijn hoofd om.

'Geen gehol deze keer.'

Ik bleef hem aanstaren. Hoe kon hij nu weten dat ik had gehold?

'En sta niet zo dom te kijken', zei hij. 'Je ziet eruit als een debiel.'

Ik deed wat hij zei, sloot mijn mond en sloeg langzaam de hoek van het huis om. Toen ik aan de voorkant kwam, waren er allemaal kinderen op straat. De oudsten stonden in een groepje bij elkaar met hun fietsen, die in de schemering deel van hun lichaam leken uit te maken. De jongsten speelden verstoppertje. Zij die gepakt waren, stonden in een kring op het trottoir, de anderen lagen her en der verstopt in het bos aan de andere kant van de weg, onzichtbaar voor het kind dat de buurt bewaakte, maar niet voor mij.

Boven de zwarte boomtoppen gloeiden de rode lichten van de brugpijlers. Er kwam nog een auto de helling op gereden. In het licht van de schijnwerpers werden eerst de fietsers zichtbaar, een korte flits van reflecterende kleuren, metaal, jacks, zwarte ogen en witte gezichten, daarna de spelende kinderen, die niet meer dan de hoognodige stap opzij hadden gedaan om de auto te laten passeren en er nu spookachtig naar stonden te staren.

Het waren de ouders van Sverre Trollnes, een jongen uit mijn klas. Zo te zien was hij er niet bij.

Ik draaide me om en keek de rode achterlichten na tot ze over de top van de heuvel verdwenen. Toen ging ik naar binnen. Ik probeerde een tijdje op bed te liggen lezen, maar ik was te ongedurig en in plaats daarvan ging ik naar Yngves kamer, vanwaar ik papa buiten kon zien. Als ik hem zag wist ik wat ik aan hem had en in zekere zin was dat het allerbelangrijkste. Ik kende zijn buien en had allang geleerd ze aan te voelen komen met behulp van een soort onderbewust categoriseringssysteem,

bedacht ik later, waarin de verhouding tussen een paar vaste grootheden voldoende was om te concluderen wat me te wachten stond zodat ik mijn voorzorgsmaatregelen kon treffen. Een soort meteorologie van zijn gemoedstoestand ... De vaart waarmee zijn auto de flauwe helling naar het huis op reed, de tijd die hij nodig had om de motor af te zetten, zijn spullen te pakken en uit te stappen, de manier waarop hij om zich heen keek als hij het portier afsloot, de nuances in de verschillende geluiden die vanuit de gang opstegen als hij zijn jas uittrok – het waren allemaal tekens, het kon allemaal worden geïnterpreteerd. Daarbij werd de informatie opgeteld waar hij was geweest, hoelang hij weg was geweest en wie hij had ontmoet, waarna ik de conclusie kon trekken, het enige onderdeel van het proces waar ik deel aan had. Het bangst was ik dan ook als hij er opeens wás ... Als ik om de een of andere reden niet had ópgepasst ...

Hoe kon hij in hemelsnaam weten dat ik had hardgelopen?

Het was niet de eerste keer dat hij me op onverklaarbare wijze had ontmaskerd. Die herfst, bijvoorbeeld, had ik op een avond een zakje snoep onder mijn dekbed verstopt, juist omdat ik er een voorgevoel van had dat hij mijn kamer binnen zou stappen en nooit van zijn leven mijn verklaring zou geloven hoe ik aan het geld was gekomen. Toen hij ook inderdaad binnenkwam, stond hij een paar tellen naar me te kijken.

‘Wat heb je daar in je bed verstopt?’ vroeg hij.

Hoe kon hij dat nou weten?

Buiten zette Prestbakmo de sterke lamp aan die boven de vlonder was gemonteerd waarop hij altijd aan het werk was. Dat nieuwe eiland van licht dat uit het donker opdook, stond vol spullen en voorwerpen waar hij doodstil naar bleef staren: stapels verfblikken, potten met kwasten, blokken hout, planken, opgevouwen dekzeilen, autobanden, een fiets-frame, een paar gereedschapskisten, doosjes met schroeven en spijkers in alle vormen en maten, planken met melkpakken vol ontkiemende planten, zakken kalk, een opgerolde tuinslang en tegen de muur geleund een plaat waarop alle denkbare soorten gereedschap waren afgetekend, waarschijnlijk bedoeld voor zijn hobbyruimte in de kelder.

Toen ik weer naar papa keek, liep hij over het gazon met de moker in zijn ene hand en een schep in zijn andere. Ik deed snel een paar pas-

sen achteruit. Op hetzelfde moment ging de buitendeur open. Het was Yngve. Ik keek op mijn horloge. Twee minuten voor half negen. Toen hij vlak daarna de trap op kwam met die karakteristieke een beetje schokkende manier van lopen als van een eend die we hadden ontwikkeld om binnen snel vooruit te komen zonder geluid te maken, was hij buiten adem en had een rood hoofd.

‘Waar is papa?’ vroeg hij toen hij zijn kamer binnenkwam.

‘In de tuin,’ zei ik, ‘maar je bent niet te laat. Kijk maar, het is net half negen.’

Ik strekte mijn arm met mijn horloge naar hem uit.

Hij liep langs me en trok de stoel bij zijn bureautje naar achteren. Hij rook nog zoals buiten: naar koude lucht, bos, grind, asfalt.

‘Heb je aan mijn cassettes gezeten?’ vroeg hij.

‘Nee.’

‘Wat doe je dan op mijn kamer?’

‘Niets’, zei ik.

‘Kun je dat niet op je eigen kamer doen?’

Beneden ging de buitendeur weer open. Deze keer waren het papa’s zware passen die onder ons door het huis stapten. Hij had zijn laarzen buiten uitgetrokken, zoals hij altijd deed, en was op weg naar het washok om zich te verkleden.

‘Ik heb op het nieuws een gezicht in zee gezien’, zei ik. ‘Heb jij daar iets over gehoord? Weet je of nog iemand dat heeft gezien?’

Yngve keek me met een half vragende, half afwijzende blik aan: ‘Waar heb je het over?’

‘Die vissersboot die is gezonken, weet je dat niet?’

Hij knikte even.

‘Toen ze op het nieuws de plek lieten zien waar dat was gebeurd, zag ik een gezicht in zee.’

‘Een lijk?’

‘Nee, het was geen echt gezicht. Het was de zee die zich tot een soort portret vormde.’

Even keek hij me zonder iets te zeggen aan. Toen tikte hij met zijn wijsvinger tegen zijn slapen.

‘Geloof je me niet?’ vroeg ik. ‘Het is echt waar.’

‘Dat jij een nul bent, dat is waar.’

Aangezien papa op hetzelfde moment beneden de kraan dichtdraaide, bedacht ik dat ik beter naar mijn eigen kamer kon gaan zodat ik niet het risico liep hem in de gang tegen te komen. Aan de andere kant wilde ik niet dat Yngve het laatste woord had.

‘Je bent zelf een nul’, zei ik.

Hij nam niet eens de moeite te antwoorden, draaide alleen zijn hoofd naar me om, schoof zijn boventanden naar voren en snuffelde als een konijn. Daarmee doelde hij op mijn tanden die naar voren stonden. Ik wendde me af en ging zijn kamer uit voordat hij kon zien dat ik begon te huilen. Zolang ik alleen was maakte het me niets uit dat ik hilde en het was toch goed afgelopen? Hij had het toch niet gezien?

Vlak over de drempel van mijn kamer bleef ik even staan overwegen of ik naar de badkamer zou gaan. Dan kon ik mijn gezicht met koud water deppen om de sporen weg te wissen. Maar papa kwam net de trap op, dus nam ik er genoeg mee mijn tranen weg te vegen met de mouw van mijn trui. Door het dunne filmpje vocht dat de droge stof over mijn ogen uitsmeerde, begonnen de voorwerpen en de kleuren in mijn kamer te flikkeren alsof hij plotseling was gezonken en zich nu onder water bevond, en die voorstelling had zoiets fascinerends dat ik mijn armen optilde en een paar zwemslagen maakte terwijl ik langzaam naar mijn bureautje liep. In mijn verbeelding had ik zo’n metalen duikerhelm op uit de begintijd van de duiksport toen ze met loden schoenen en in dikke pakken die op de huid van een olifant leken over de zeebodem liepen, met een zuurstofslang als een soort snavel aan hun hoofd bevestigd. Ik ademde met korte, sissende geluiden door mijn mond en waggelde een poosje met de logge en trage bewegingen van een ouderwetse duiker door mijn kamer, tot de angst waar deze fantasie aan grensde er langzaam als koud water in binnensijpelde.

Een paar maanden daarvoor had ik de tv-serie *Het geheimzinnige eiland* gezien, gebaseerd op de roman van Jules Verne, en het verhaal over de mannen die met een luchtballon op een onbewoond eiland in de Atlantische Oceaan landden, had vanaf het eerste beeld een enorme indruk op

me gemaakt. Alles was beladen: de luchtballon, de storm, de zeventiende-eeuws geklede mannen, het onvruchtbare, kale eiland waarop ze terecht waren gekomen en dat naar alle waarschijnlijkheid niet zo onbewoond was als ze dachten – er gebeurden telkens weer geheimzinnige en onverklaarbare dingen om hen heen ... Maar wie waren in dat geval de anderen? Het antwoord kwam plotseling aan het eind van een aflevering. Er huisde iets in de grotten onder water ... een aantal mensachtige schepse-len ... in het licht van de toortsen die ze droegen zag je flitsen van gladde, gemaskerde hoofden ... vinnen ... het leken net een soort reptielen, maar ze liepen rechtop ... op hun rug hadden ze een soort tanks ... een van hen draaide zich om, hij had geen ogen ...

Ik gilte het niet uit toen ik dat zag, maar de angst die de beelden in me opwekten, liet zich niet verjagen; als ik aan die kikvorsmannen in de grot dacht, kon de schrik zelfs midden op klaarlichte dag toeslaan. En nu was ik in gedachten bezig me in een van hen te veranderen: mijn gesis werd hun gesis, mijn voetstappen werden hun voetstappen, mijn armen hun armen en als ik mijn ogen dichtdeed zag ik hun gezichten zonder ogen voor me. De grot ... het zwarte water ... de rij kikvorsmannen met de toortsen in hun handen ... Het ging zelfs zo ver dat het niet eens hielp mijn ogen weer open te doen. Hoewel ik zag dat ik me in mijn kamer bevond, omgeven door mijn eigen, overbekende spullen, liet de angst me niet meer los. Ik durfde nauwelijks met mijn ogen te knippen, bang dat er iets zou gebeuren. Verstijfd van schrik ging ik op bed zitten, ik trok mijn rugzak naar me toe zonder ernaar te kijken, wierp een blik op het rooster, vond woensdag, las wat daar stond: REKENEN, MAATSCHAPPIJLEER, MUZIEK, tilde mijn rugzak op mijn schoot en keek werktuigelijk de boeken erin door. Daarna pakte ik mijn opengeslagen boek van het kussen, ging tegen de muur zitten en begon te lezen. De seconden tussen elke keer dat ik opkeek werden langzamerhand minuten en toen papa klokslag negen uur riep dat het eten op tafel stond, had niet meer de angst me in zijn greep, maar het boek. Ook daar wist ik me slechts met moeite uit los te rukken.

We mochten zelf geen brood snijden en we mochten het fornuis niet gebruiken, dus of mama of papa maakte altijd eten voor ons klaar. Moest mama 's avonds werken, deed papa het, dan stonden er twee glazen melk en twee borden met elk vier gesmeerde boterhammen op ons te wachten als we de keuken binnenkwamen. De boterhammen had hij meestal voor die tijd al klaargemaakt en daarna in de koelkast gezet en omdat ze zo koud waren was het moeilijk ze weg te krijgen, zelfs met beleg dat ik lekker vond. Als mama thuis was werd het beleg door haar of door ons op tafel gezet en dat kleine verschil, namelijk dat we konden bepalen wat er op tafel kwam en wat we op onze boterhammen deden plus dat het brood op kamertemperatuur was, was voldoende om een soort gevoel van vrijheid in ons op te roepen: als we de kastdeur konden opendoen om de borden, die altijd even kletterden als ze tegen elkaar aan sloegen, uit de kast te pakken en op tafel te zetten, als we de bestekla konden opentrekken, die altijd eventjes rinkelde, om de messen naast de borden te leggen, als we de glazen konden pakken, de koelkast konden opendoen om de melk eruit te halen en in te schenken, dan konden we verdorie ook onze mond opendoen om te praten. Het ene riep als het ware het andere op als we 's avonds met mama aten. We babbelden honderduit over alles wat er in ons opkwam, ze was geïnteresseerd in wat we zeiden en als we wat melk morsten of nergens bij nadachten en het gebruikte theezakje op het tafelkleed legden – soms zette ze ook thee voor ons – was dat niet erg. Maar ook al opende onze bijdrage aan de voorbereidingen voor het eten de sluis van de vrijheid, papa's aanwezigheid bepaalde de grootte van de opening. Was hij niet thuis of zat hij beneden in zijn werkkamer, dan praatten we zo luid en vrijuit en met zulke grootse gebaren als we wilden, liep hij de trap op, dempten we automatisch onze stem en begonnen over iets anders als we dachten dat het gesprek niets voor hem was, kwam hij de keuken binnen, hielden we onze mond en bleven stil en stijf zitten, als het ware verzonken in onze aandacht voor het eten, ging hij daarentegen in de kamer zitten, dan bleven we praten, maar zachter en meer op onze hoede.

Die avond stonden de borden met de vier gesmeerde boterhammen op ons te wachten toen we de keuken binnenkwamen. Een met bruine